

До спеціалізованої вченої ради
Херсонського державного університету
Юридична адреса:
вул. Університетська, 27, м. Херсон, 73003
Фактична адреса:
вул. Шевченка, 14, м. Івано-Франківськ, Україна,
76018

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора юридичних наук,
професора
Вереші Романа Вікторовича на дисертацію
Бібленка Василя Станіславовича
«Незаконне проведення дослідів над людиною:
кримінально-правові та компаративістські
аспекти»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії з галузі знань 08 - «Право» за
спеціальністю 081 – Право

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується значним зростанням ролі науки та технологій, що зумовлює необхідність проведення численних медико-біологічних та психологічних досліджень щодо людини. Водночас, така діяльність містить потенційні ризики для осіб, які беруть участь у досліджах, що потребує належного кримінально-правового регулювання з метою захисту їх життя і здоров'я. Зважаючи на ці обставини, тема

дослідження, обрана дисертантом, є вельми актуальною. Вона відповідає потребам сучасної юридичної науки, практики правозастосування та міжнародним стандартам у сфері біоетики, зокрема Гельсінській декларації та Конвенції про права людини та біомедицину.

Слід зазначити, що у вітчизняній кримінально-правовій науці комплексних наукових праць, які б системно охоплювали питання незаконного проведення медико-біологічних та психологічних експериментів щодо людини, досі не було. Саме тому виконане Бібленком В.С. спеціальне цілісне дослідження, в якому запропоновано кримінально-правову характеристику незаконного проведення дослідів над людиною, заслуговує на особливу увагу науковців і практиків. Вибір цієї тематики є не випадковим, адже на сьогодні існує недостатня ефективність кримінально-правової протидії таким кримінальним правопорушенням, що свідчить про необхідність удосконалення відповідних кримінально-правових норм і практики їх застосування.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що автором вперше в українській кримінально-правовій науці сформульовано авторські визначення ключових понять, таких як «медико-біологічний дослід» та «психологічний дослід», що мають значення не лише для науки, але й для законодавчої практики. Так, автор пропонує визначати медико-біологічний дослід

як регульовану наукову процедуру, яка передбачає умисне втручання в організм живої людини для перевірки наукової гіпотези, що стосується нових методів профілактики, діагностики чи лікування. Психологічний дослід, дисертант визначає як систематичний контрольований метод спостереження і вивчення розумових процесів і поведінки людини, що передбачає створення дослідником певних умов для умисного впливу на ці процеси. Ці визначення можуть бути покладені в основу відповідних змін до чинного законодавства України.

Суттєвою новелою роботи слід вважати пропозицію автора щодо необхідності кримінально-правової охорони ембріона людини. На основі компаративного аналізу відповідного міжнародного та зарубіжного законодавства дисертант приходить до важливого висновку про необхідність доповнення диспозиції статті 142 Кримінального кодексу України словами «ембріон людини». Такий підхід, на думку автора, дасть змогу посилити захист ембріона від незаконного використання в медичних та комерційних цілях, що відповідає сучасним міжнародним тенденціям.

Теоретична значущість отриманих дисертантом результатів полягає у тому, що автор здійснив глибокий аналіз природи і змісту суспільних відносин у сфері медичних досліджень, розкрив теоретичні проблеми визначення об'єкта та предмета

кримінально-правового захисту при незаконних дослідках щодо людини, що створює вагоме підґрунтя для подальших наукових розробок у цій сфері.

Практичне значення дисертації полягає насамперед у тому, що автором запропоновано конкретні рекомендації щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства та практики його застосування, зокрема, щодо необхідності окремої регламентації кримінальних правопорушень медичної сфери у межах Кримінального кодексу України. Важливим практичним результатом роботи є пропозиція щодо скасування окремих застарілих норм галузевого законодавства (наприклад, положень статті 45 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»), що сприятиме більшій юридичній визначеності в діяльності медичних працівників і науковців.

Дисертантом вдало визначна мета дослідження, вміло сформовані для її досягнення завдання. Кожне із поставлених завдань розкрито у змісті підрозділів дисертації. Робота характеризується системним підходом до предмету дослідження. Структура відрізняється раціональністю та логічністю побудови, послідовністю викладення матеріалу.

Обґрунтованість положень сформованих у дисертації підтверджується критичним аналізом праць науково-доктринального та науково-практичного характеру, які належить

вітчизняним та зарубіжним ученим в галузі філософії права, кримінального та міжнародного права, а також інших галузей права.

Методологія дослідження є достатньо обґрунтованою та відповідає поставленим завданням. Автором застосовано широкий спектр сучасних методів дослідження, зокрема історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-логічний, системно-структурний та інші. Це дозволило дисертанту всебічно дослідити проблему незаконних дослідів над людиною, зробити ґрунтовні висновки та сформулювати практичні рекомендації.

Структура дисертації є логічною, послідовною та відповідає поставленій меті і завданням роботи. Основні положення дослідження належним чином аргументовані, висловлені чітко, послідовно, на належному науково-теоретичному рівні.

Необхідно зазначити, що автором проведено глибокий аналіз об'єкта кримінально-правової охорони при незаконному проведенні медико-біологічних та психологічних дослідів над людиною, визначено сутність та зміст цих понять, що має важливе значення для розвитку доктрини кримінального права, а також для законотворчої практики. Дисертант послідовно аргументує положення, згідно з яким родовим об'єктом аналізованого злочину є суспільні відносини у сфері охорони життя та здоров'я людини. При цьому

особлива увага приділяється дискусійним питанням визначення моменту початку життя людини, а також необхідності розширення кримінально-правової охорони на ранній стадії розвитку людського організму, зокрема, на період ембріонального розвитку. Такий підхід автора відповідає сучасним тенденціям міжнародного права, яке дедалі активніше виступає за захист ембріона від неправомірних дій, пов'язаних із біомедичними експериментами.

Позитивно слід оцінити і комплексний аналіз дисертантом правових позицій провідних зарубіжних країн щодо визначення моменту початку кримінально-правової охорони життя людини. На підставі проведеного порівняльно-правового дослідження автор робить обґрунтований висновок, що українське кримінальне законодавство потребує певних уточнень у цьому питанні.

Також важливим результатом дисертаційного дослідження є розробка та обґрунтування автором власних визначень медико-біологічного та психологічного дослідів як кримінально-правових понять. Ці визначення характеризуються чіткістю, логічністю та науковою обґрунтованістю і можуть бути використані у нормотворчій діяльності для внесення змін до чинного кримінального законодавства України. Запропоновані визначення мають не лише теоретичну значущість, але й практичну цінність для подальшого вдосконалення

кримінального законодавства та судової практики. Окремої уваги заслуговують пропозиції дисертанта щодо вдосконалення законодавства України у сфері проведення медичних досліджень. Автор пропонує встановити чіткі умови і критерії, за яких медико-біологічні та психологічні дослідження можуть вважатися правомірними. Серед таких критеріїв особливо важливими є: суспільно-корисна мета дослідження, його наукова обґрунтованість, перевага можливого позитивного результату над ризиком негативних наслідків для здоров'я людини, добровільна інформована письмова згода особи, що бере участь у досліді, та дотримання лікарської таємниці.

Одним із істотних позитивних аспектів дослідження також є детальне обґрунтування автором кваліфікуючих ознак кримінального правопорушення, передбаченого статтею 142 КК України. Зокрема, автор пропонує в якості кваліфікуючої ознаки визначити обман як цілеспрямоване введення особи в оману шляхом створення хибних уявлень або підтримки існуючих помилок з метою впливу на поведінку цієї особи, що може призвести до суспільно небезпечних наслідків і має кримінально-правове значення. Крім того, дисертант доводить, що суб'єктом цього кримінального правопорушення може бути лише особа, яка має право на медичну або психологічну

практику, зокрема лікар-дослідник або науковий працівник відповідної спеціалізації.

Важливими є пропозиції автора щодо необхідності вдосконалення системи Особливої частини Кримінального кодексу України шляхом створення окремого розділу, присвяченого кримінальним правопорушенням у медичній та фармацевтичній сфері. Така пропозиція відповідає сучасним тенденціям розвитку кримінального законодавства багатьох зарубіжних країн, сприяє більш чіткій класифікації кримінальних правопорушень, а також полегшує практику їх правозастосування.

Слід зазначити, що дисертація Василя Станіславовича Бібленка «Незаконне проведення дослідів над людиною: кримінально-правові та компаративістські аспекти» є актуальною, своєчасною і значущою науковою роботою, що відповідає сучасним потребам розвитку кримінального права України. Автором здійснено комплексне, системне та глибоке дослідження складних теоретичних і практичних питань, що стосуються кримінально-правової охорони життя та здоров'я людини у сфері медико-біологічних і психологічних дослідів. Робота вирізняється високим науковим рівнем, оригінальністю та повнотою вирішення поставлених завдань.

Одним із суттєвих досягнень дисертації є розробка авторських визначень ключових понять,

таких як «медико-біологічний дослід» та «психологічний дослід», які мають не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки можуть бути використані в законодавчій діяльності.

На особливу увагу заслуговують і рекомендації автора щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства, зокрема, щодо створення національного реєстру клінічних випробувань. Автор аргументовано доводить необхідність створення окремого розділу Кримінального кодексу України, присвяченого злочинам у медичній та фармацевтичній сфері, що дозволить більш чітко класифікувати кримінальні правопорушення та полегшить правозастосовну практику.

Висновки роботи логічно впливають із проведеного аналізу, є чітко сформульованими, науково обґрунтованими та мають значний потенціал для використання у законотворчій діяльності, правозастосовній практиці та освітньому процесі.

Проте, наголошуючи на позитивних аспектах дослідження, не можна залишити поза увагою певні зауваження та дискусійні моменти, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення автором під час публічного захисту, а саме:

1. В дисертації недостатньо повно розкрито питання щодо міжнародного досвіду кримінально-правового регулювання медичних дослідів над ембріоном людини, зокрема не представлено

детального аналізу законодавства зарубіжних країн (окрім Німеччини, Франції, США, досліджених у роботі), що могли би додатково аргументувати зроблені автором пропозиції.

2. Автором недостатньо уваги приділено аналізу судової практики в Україні, зокрема, практики застосування статті 142 КК України, що могло б дати змогу більш чітко визначити сучасні проблеми правозастосування та шляхи їх вирішення.

3. У роботі мають місце деякі термінологічні неточності, зокрема, терміни «експеримент» та «дослід» іноді вживаються як синоніми, що потребує подальшого уточнення та уніфікації.

4. При розгляді механізмів реалізації запропонованих автором змін до законодавства недостатньо уваги приділено конкретним крокам щодо їх впровадження на практиці, зокрема, щодо функціонування етичних комісій при медичних закладах.

5. Автор обмежився аналізом переважно кримінального законодавства, у той час як детальніше розкриття позицій галузевого (медичного) законодавства дозволило б значно підвищити практичну цінність дисертації.

6. Недостатньо уваги приділено питанням кримінально-правової кваліфікації дій осіб, які не є медичними працівниками, але залучені до незаконних медичних або психологічних дослідів, що є актуальним у контексті сучасних реалій.

7. Окремі положення дисертації (наприклад, щодо інформованої згоди, етичних стандартів) повторюються у різних частинах роботи, що знижує логічну стрункість викладу матеріалу.

Проте зазначені зауваження та побажання мають дискусійний і рекомендаційний характер, не зменшують високу наукову цінність дисертації.

Вище викладене дає підстави зробити висновок про те, що дисертаційне дослідження **Бібленка Василя Станіславовича «Незаконне проведення дослідів над людиною: кримінально-правові та компаративістські аспекти»** є самостійною завершеною кваліфікованою монографічною науковою роботою, яка містить нові науково обґрунтовані результати в галузі права, що не були раніше захищені та вирішують проблему незаконного проведення дослідів над людиною і мають істотне наукове, теоретичне та практичне значення у галузі права. Зміст дисертації відповідає спеціальності 081 - «Право». Об'єкт та предмет відповідає темі роботи та анотації. Наукові праці повною мірою розкривають основний зміст роботи.

В и с н о в о к : дисертаційне дослідження **Бібленка Василя Станіславовича «Незаконне проведення дослідів над людиною: кримінально-правові та компаративістські аспекти»** за своєю

актуальністю, науковою новизною, обґрунтованістю та достовірністю отриманих результатів, їх теоретичним рівнем та практикою використання, повністю відповідають спеціальності 081 - «Право» та вимогам, які встановлені до такого виду наукових робіт, а її автор Бібленко Василь Станіславович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 - «Право» за спеціальністю 081 - «Право».

Офіційний опонент:

в.о. завідувача кафедри кримінального та адміністративного права

Академії адвокатури України,

доктор юридичних наук, професор,

з а с л у ж е н и й ю р и с т У к р а ї н и

Роман ВЕРЕША